

Aliniere europeană și derută terminologică autohtonă

Prof. Univ. dr. Stelian Dumistrăcel
Institutul de Filologie Română "A. Philippide" din Iași

Rezumat: *The present study is intended as a review of some important phases in the process of modernization of the Romanian literary language. This process is analyzed in terms of linguistic policies determined through inheritance and cultural aspirations as well as through its integration into an European geopolitical area: the separation from the influence of cultural slavonism, distancing from the influence of unassimilated elements of German origin, orientation through the loans of French origin, and recently emerged tendency towards rejection of Anglicisms, as a resistance phenomenon to globalization.*

In this context, the study includes critical observations on the term inventory (about 3700!) inserted in the 2010 edition of the Code of Occupations in Romania, reviewed according to the European Council recommendations, but with major gaps and lacks in the system of denominative agent names in Romanian, starting with the confusion between the concepts of "profession" and "function".

Cuvinte-cheie: *slavonism cultural, influența franceză, calcuri lingvistice, păstrarea specificului lingvistic național, atitudini pro- și antilglobalizare, anglicisme.*

Tema, generoasă, a acestei conferințe internaționale, *Paradigma discursului ideologic. Ideologia globalizării*, ne-a provocat, la început, o observație de rezervă (amară) cu privire la o marcă stângace de ideologizare contemporană a progresului: integrarea europeană (după integrarea euroatlantică), ca mobil, dar și ca pretext pentru inovație. Reacția la care ne-am referit a fost provocată de repunerea în discuție, în anul 2010, a unui inventar terminologic, *Codul Ocupațiilor din România*. Astfel, lista de nume cuprinsă în acest *Cod* (cca 3700 de termeni!), repetat revizuită și completată în urma recomandărilor Consiliului Europei (1995, 2010), ilustrează deruta în care se află pragmaticienii români contemporani, dar nu numai în ceea ce privește adoptarea și adaptarea termenilor internaționali¹.

Ne propunem, așadar, să facem câteva considerații generale asupra acestei teme, după ce vom schița o privire de ansamblu asupra situației și tendințelor mediului lingvistic al viitoarei (deja prezentei) confruntări, în ceea ce privește lexicul, între limba română și dominante lingvistice ale zonei și, mai târziu, cu dominante europene.

1. Cel care, în cultura română, a identificat o problemă generală a plasării, din perspectiva înnoirii lexicale, într-un areal cel puțin cultural, a fost Titu Maiorescu. Un text de bază, din acest punct de vedere, este studiul, măcar derutant intitulat, *În contra neologismelor*. Derutant, deoarece filozoful nu combate orice neologism, ci, într-un moment important pentru evoluția limbii noastre de cultură (cum au fost și sunt atâtea la noi!), stabilea câteva principii referitoare la înnoirea vocabularului. Nu le vom enumera, ci, rezumând, constatăm că Maiorescu marca, printre altele, desprinderea de slavonismul „cultural” (nu *blagoslovenie*, *blagovištenie*, *precista*, când avem *binecuvântare*, *bunavestire*, *preacurata* – selecție sancționată de norma literară și de uzul general), dar, paralel, refuzul neologizării latiniste chiar în limbajul religios, aceasta, pe linia principiului după care, acolo unde avem deja termeni de origine latină, nu trebuie să adoptăm neologisme (*binecuvântare*, nu *benedicțiune*, dar și *împrejurare*, nu *circumstanță* etc.). Exemplele citate de Maiorescu în legătură cu exagerarea... latinizantă sunt convingătoare. Dintr-o *Santa Scriptură* (1874): „La început *creă* Dumnezeu cerul și pământul”; „*corupțiunea* oamenilor”; „și Dumnezeu *ordină* oamenilor”; „Dumnezeu zise lui Noe: fă-ți o arcă din lemn de *gofer*, că eu voi aduce *deluviu*” (etc.). Sau, din „Oratoriul Melchisedek, care își propune «a da expresiunilor și prin ele ideilor mai multă claritate, esactitate și precisitate decât în traducțiunile anterioare»... exemple de

¹ Tema a fost metodic și competent investigată, recent, de Constantin-Ioan Mladin, care a prezentat istoricul reglementărilor în materie de la noi, a stăruit asupra metodologiei de construire a sistemului denominativ privind profesiile, a analizat structura acestui inventar, ca dinamică și funcționare, formulând fundamentate observații critice privind deficiențe, incoerențe și lacune ale Codului, raportat, consecvent, la corespondentul european (International Standard Classification of Occupations – ISCO). Reținem o propunere, justificată pe mai multe planuri, a autorului, formulată în concluzii: „... multe din neajunsurile actualelor nomenclatoare de profesii (atât naționale, cât și internaționale) ar putea fi substanțial restrânse sau chiar eliminate în întregime, dacă la alcătuirea și la revizuirea lor periodică ar fi consultați specialiști lexicologi / lexicografi și terminologi...” (Mladin 2008: 76).

«chiaritate și precisitate» ca următoarele: „Iisuse, cuvântule, necuprinsibile; Iisuse, putere neajunsibilă, ... înțelepciune necugetabilă, ... domnia necalculabilă. Iisuse, împărăția cea neinvincibilă, Iisuse, stăpânia cea infinită, Iisuse, autoritate eternă” (Măiorescu [1881]: 252–253).

Din perspectiva scuturării mărcilor strict regionale, Măiorescu respinge, cu argumente, dar și în registru sarcastic, germanismele ca atare și calcurile după limba germană și susține modernizarea limbii prin orientarea decisă spre limbile romanice, în special spre limba franceză, după o zonare raportabilă la cronologie: părăsirea sud-estului european (cu greaca și slavona), evitarea Europei Centrale (referirea la germană și la maghiară, importante cândva pentru provinciile de la est și de la nord de Carpați). Ar mai fi de amintit împotrivirea la neologisme „de lux” pentru a înlocui, programatic, cuvintele de origine slavă (unele din exemplele date pot fi comparate cu preluarea, astăzi, a anglicismelor în defavoarea cuvintelor vechi).

Este interesant de observat că, așa cum se întâmplă de obicei, principiile ideologilor produc, la zelatori, devieri rizibile; un antineologicist fervent și stângaci se va dovedi istoricul ieșean A.D. Xenopol, care, la sfârșitul secolului al XIX-lea, a lansat o adevărată campanie antineologică, prin intervenții publicistice, al căror nivel poate fi dedus după limba operei sale. Așadar, trecând peste punctele de vedere... teoretice avansate de istoric, prezentăm doar câteva exemple de autotraducere, de la *Les principes fondamentaux de l'histoire* (Paris, 1899), la *Principiile fundamentale ale istoriei* (Iași, 1900): *avant-propos* → *înainte cuvântare*; *inconscient* → *neconștiut*; (les lois) de *l'équilibre* → (legile) *cumpenirii*; (voix) *autorisées* → (glasuri) *cumpenitoare*; *observer* (avec raison) → *a lua* (cu cuvânt) *aminte*; *axe* (de la terre) → *osia* (pământului); *se figer* → *a se slei*; *impression* → *întipărire*; *objections* → *întâmpinări*; *dérision* → *bătaie de joc*; *signification* → *însămnare*; *indiscutable* → *nerăsturnabil* (Dumistrăcel 1972: 373). Preferința pentru neoașisme îl conduce pe Xenopol și la calcuri, unele după germană: (a) *îndegeta* (după germ. *Fingerzeig* „indicație”); *neconștiut* (după germ. *unbewußt*); *întipărire* (germ. *Eindruck*); *împreună înțelegere* (*Zusammenklang*). Pot fi semnalate și calcuri după franceză: *desmădulare*, cf. *démembrement*; vezi și *a face pe suveica*, în loc de *a face naveta*, față de fr. *faire la navette* „aller et venir (d'un endroit à l'autre) de facon continue” (*loc.cit.*, p. 374).

După Titu Măiorescu, Sextil Pușcariu este o personalitate importantă a cărei poziție interesează în legătură cu păstrarea *specificului lingvistic național* (idee formulată ca atare și de Măiorescu), dacă nu prin respingerea împrumutului, măcar prin... evitarea lui, deși la acest savant găsim cea mai rațională atitudine față de neologizarea limbii, ca, de exemplu, atunci când pune sub semnul întrebării campaniile antineologice sau când susține și demonstrează că „problema pe care o pune azi neologismul e de natură stilistică” (Pușcariu 1976: 395). Așadar, Pușcariu nu se poate abține să nu recomande, cumva în treacăt, folosirea cuvintelor populare în locul împrumuturilor noi, dat fiind faptul că „primejdia pe care o cuprinde în sine neologismul primit prea ușor e alta decât cea arătată de puriști”, anume aceea că întrebuintarea neologismului „din comoditate sau din snobism face să se atrofieze puterea creatoare a limbii”, întrucât „cel deprins să trăiască numai din împrumuturi își pierde cu timpul puterea și dorința de a-și câștiga traiul prin muncă” (*ibidem*, p. 397–398; același punct de vedere și la Măiorescu).

Iată câteva exemple pe care Pușcariu le citează drept „corespondente populare pentru neologisme ce ne par celor mai mulți orășeni fără echivalente în românește”: pentru *abilitate* – *apucătură* („n-ai apucătură!”); *aglomerație* – *îmbulzeală*; *în bandulieră* – *arciș* sau *arcește*; *banal* – *răsuflat*; *chintestență* – „se redă, în graiul popular, care iubește imaginile concrete, prin *floare*, *frunte* și mai ales prin cuvântul cu atât de poetice rezonanțe, *lamură*”; *compromis* – *deochiat*; *credul* – *bizuitor*; *impozant* – *arătos*, *arătătos* (!); *laș* – *becisnic* („care la origine

însemna «fără cinste», deci «lipsit de simțul demnității»); *obseda* – „are, la poporul nostru de păstori, un corespondent foarte plastic: mă *paște* un gând” etc. (*ibidem*, p. 399-400).

Am trecut în revistă numai câteva momente și personalități semnificative pentru ceea ce reprezintă mentalul românesc, modelat, desigur, după idei cu circulație măcar europeană, deși le putem atribui universalizării de mentalități, stărilor de spirit ce s-au manifestat, în legătură cu limbile naționale de cultură, după căderea, în Apus, a statutului privilegiat al latinei (comparabil, la noi, cu statutul slavonei). Cadrul discuției nu numai că nu ne obligă, dar nici nu ne permite referirea mai îndeaproape la ideologii, de exemplu, la curentul latinist sau la purism, ori, din contră, la încercarea de remodelare (totală) a limbii (literare), cum poate fi considerată italianizarea heliadistă; pentru o probă, cităm un exemplu dat de Maiorescu (în studiul menționat anterior): „O belă ești, dilecto, și capelura-ți blondă / Ca buclele lui Phedru te-amantă, te înconjură” (p. 255).

Trebuie să amintim însă faptul că vom putea observa, în procesul traducerii, instituirea unei „săli de așteptare” pentru adoptarea neologismului: traducerea acestuia în paranteză. Această tehnică a fost curentă în prima jumătate a secolului al XIX-lea, echivalarea în limba română fiind, așadar, dată în paranteză. Deoarece, în special în legătură cu celebra lege de protecție a limbii române, în presă au apărut eseuri distractive pe această temă, vom aduce în discuție câteva exemple reale, spre a putea fi apreciate, în linii mari, dificultățile tehnice ale demersului și, implicit, „eleganța” unui asemenea discurs. Din *Elementele de matematică* (Eșii, 1836) ale agăi Gheorghe Asaki, „mădulariu (și aceasta o „traducere”, pentru *membru*) al Academiei de Roma”: „*ecscluz* (înstrăinat)”; „*comun / ecval* (de opotrivă, obștesc, întocma)”; „*speție* (feliu)”; „*divizie* (împărțire)”; „*plus* (mai mult)”; „*diferenție* (deosebire)”; „*vițversa* (pe dos)” etc. Sau, din „traducția” lui Ion Ionescu de la Brad, *Vitele albe din Englitera* (Iașii, 1842): „*avortament* (pierderea vițelului din vacă)”; „*graminee* (pâine albe)”; carnea „boilor de Setland” este [după fr. *marbré*] „*marbrată* (între carne macră ici și colo grăsime și toată carnea de diparti se arată ca când ar fi marmură)”; „*facultăți locomotive* (ale mișcării)”; „*vertebre servicale* (închieturile ciolanelor gâtului)”; „*diaré* (când trece fuior prin vită)”; „*disantéri* (când este fuiorul amestecat cu sânge)” etc.

Să nu neglijăm, însă, nici retrospectiva pe terenul stilului juridico-administrativ, acesta în mod sigur de cel mai mare interes public; faptul că cităm exemple din texte difuzate prin ziarele anilor 1829 – 1860 (după Andriescu 1979, *passim*) ne ajută să ne reprezentăm aspectul textului viitoarelor periodice cu neliniști și vigilențe „bilingve”: „*administrație* (ocârmuire)”; „*instituție* (așezămînt)”; „*interimară* (țiitoare de loc)”; „*prefecți* (ocârmuitori)”; „*libertatea* [teascului] (slobozenie [de a tipări])” etc.

Cu titlu de curiozitate, amintim faptul că asemenea glose pot apărea și pentru ilustrații; așa, de exemplu, în „Icoana lumii. Foae pentru îndeletnicirea moldo-românilor”, anul I, nr. 3, din ziua de duminică, 20 octombrie 1840, chiar sub desenul ce ilustrează textul *Dromedariul* (p. 21) explicația apare în paranteză: ДРОМЕДАРИУЛ (О КЪМИЛЪ).

Pentru aprecierea situației, putem face o comparație cu purismul obtuz, obstinat, de a traduce neologismele de tipul „Bedürfnislehnwort”, cel practicat, de exemplu, în anii '30 în fosta „Republică Sovietică Autonomă Moldovenească” de la Tiraspol; respingându-se neologismele, ca marcă a servilismului față de limbi „burghezești”, în zoologia pe moldovenește figurau termeni de felul *capochișioarniși* (pentru moluștele „cefalopode”), *pînticochișioarniși* (pentru „gasteropode”), iar „colhoznicilor” locali li se indica să numească tractorul cu *șenile* „trăctor cu omizi” etc.

2. Am amintit câteva momente din istoria limbii române literare când inovația a fost pusă în discuție și probleme ale acesteia, în ciuda unor sentimentalisme pasagere (la Maiorescu sau la Pușcariu), au fost corect rezolvate, deoarece epoca noastră se confruntă, de fapt, cu o nouă schimbare, radicală, în ceea ce privește structura lexicului uzual. Dar, din

perspectiva care ne-a preocupat, intervine un nou criteriu de apreciere a împrumutului. Ceea ce era, în epoca la care ne-am referit, o situație comparabilă cu probleme ale economiei autarhice, înnoirea trebuind a fi raportată la interesele științifice și culturale proprii, în epoca actuală capătă o dimensiune nouă: raportarea, constantă, la un cadru larg, cel european, dar al cărui centru de interes lingvistic pentru noi nu mai este Franța; în plus, nu este vorba de o zonă de orientare electivă (sentimentală sau /sfielnic/ pragmatică), ci, în unele cazuri, de una impusă legislativ.

Dar, până la manifestări concrete, recunoscute, ale acestui comandament, au existat manifestări, nu lipsite de importanță și de răsunet, de rezervă față de înnoirea pripită – referirea este, bineînțeles, la regretatul George Pruteanu, ale cărui demersuri din anul 2002 au fost calificate chiar drept atitudine *antiglobalizare*, cu oarecare suficiență, deși nu credem că... inculpatul și-a asumat direct și deschis, cum făcuseră cândva Maiorescu și Pușcariu, postura *naționalistă*, de apărător al geniului limbii *naționale*.

Este posibil ca, în elaborarea proiectului legislativ de „protejare a limbii române”, fostul senator George Pruteanu să fi fost influențat de mișcarea împotriva „franglezei”. În mod cert, însă, ținând seama de pericolele reale de așteptat de la eventuala punere în aplicare a legii în discuție (căci efectele „benefice” pentru vorbitorii limbii materne rămân imaginare), trebuie să subliniem faptul că autorul proiectului nu a luat în considerație măcar multe și mari deosebiri între română și franceză. Astfel, limba română, datorită condițiilor geopolitice, istorice și culturale în care a evoluat, a fost apreciată de un specialist în materie, Louis Deroy, într-o excelent documentată și argumentată sinteză asupra temei (*L'emprunt linguistique*, Paris, 1956), drept un „paradis al împrumuturilor”. La nivel cultural, s-a trecut, în Principate, prin valul împrumuturilor neogrecești, iar, apoi, prin cel al „franțuzomaniei”, după cum, în provinciile de la est și de la nord de Carpați, a fost depășit valul împrumuturilor de sorginte germană (respectiv, de factură germano-latină), atât în presă, cât și în alte tipărituri. Cadrul cultural și politico-economic reprezentat de România întregită a asigurat nu numai echilibrarea în materie de lexic (o parte din împrumuturi fiind asimilate și adoptate, altele eliminate), ci și cizelarea enunțului, a frazei limbii române literare contemporane.

Desigur, și datorită cunoașterii indirecte a prevederilor proiectului, lui George Pruteanu i s-au pus în sarcină, uneori nemotivat, ambiții puriste: în discuție au fost atrase diferite calcuri, de genul (de) *gîtleagău* pentru „cravată”, *nas-ștergău* pentru „batistă” etc., atribuite, în focul polemicii, ba corifeilor „Școlii lingvistice de la Blaj”, ba reprezentanților altor curente, reale sau imaginare. G. Pruteanu a putut respinge ușor asemenea incriminări: proiectul ținea doar cuvinte din texte „având caracter de interes public”, greșelile gramaticale propuse sancțiunilor referindu-se la texte difuzate „în cadrul unor atribuții de serviciu” etc.; firește, aceste concepte impun, ele însele, clarificări și formulări de legalizare. Cu riscul de a cădea, la rându-ne, în culpa de proces de intenție, nu putem, totuși, să excludem imaginea unei virtuale satisfacții a propunătorului legii privind perspectiva renunțării, cu timpul, măcar din oboseală, la „babilonia” permanenței formelor duble, preferându-se alternativele „explicite” (de tipul celor mai-sus citate, ale legiuitorilor de la Tiraspol).

Oricum, asemenea reglementări au sugerat imaginea unui adevărat „corset” destinat comunicării în limba română contemporană, închipuită ca o „viețuitoare” (spre deosebire de ceea ce se numește prin sintagma „limbi moarte”) măcar în derivă, așadar cotate ca având, parcă, grabnică nevoie de un fel de „cămașă de forță”.

Luați mai mult sau mai puțin pe negândite, este greu (dacă nu imposibil) să concepem preluarea unor „tehnici” similare, astăzi, când limbile străine se învață în școli și când avem la dispoziție multe și destul de bune dicționare bilingve și poliglote; este greu, de asemenea, să ne imaginăm texte de interes public – glosare, firme – glosare („dicționare pe pereți” după Cornel Nistorescu); este greu de evaluat numărul cuvintelor, de ordinul miilor, probabil, din texte socotite „de interes public” ce ar trebui echivalate pe românește. Cu ce har lingvistic și

cu ce folos, dat fiind că limbi cu tradiția și vocația calculului, cum este germana, renunță la *Fernsprecher*, *Fernsehen* și chiar la *Sauerstoff* pentru *Telephon*, *Television* și *Oxygen* ?!

Cât despre limbajul inscripțiilor și al reclamelor, teren pe care opțiunea este stimulată de fantezie și de afect, nu poate fi neglijată amprenta creativității și a imaginarului ludic în limbă (pentru care lingviști germani au găsit fericita etichetă „Spiel und Scherz in der Sprache”).

Așadar, George Pruteanu (ca amator, totuși, în domeniile lingvisticii care se numesc *lexicologie* și *lexicografie*, și despre care se spunea că ar fi avut o listă de aproximativ 800 de neologisme deja „traduse”) a fost, neîndoielnic, în situația ucenicului vrăjitor, simbol al celui care se dedă, imprudent, la experiențe periculoase, ce-i scapă de sub control (statut recunoscut chiar prin faptul că, la un moment dat, a fost nevoit să accepte eliminarea celui de al treisprezecelea articol al legii). Și nu putem exclude bănuiala ambiției de a marca un „moment Pruteanu” în istoria limbii române de cultură.

O idee excentrică, din păcate grăbit ridicată la rangul de proiect de lege, discutat în Cameră și în Senat, în vederea promulgării, a avut darul de a genera o neobișnuită solidaritate pe un teren al neîncrederii, al protestului și al respingerii. Articole de lege cuprinzând nu doar norme de integrare (precaută, ba chiar prepuielnică) a neologismelor, mai precis a anglicismului de factură americană, în discursul public românesc, ci și sancțiuni pentru abaterile de la respectivele reglementări i-au adus în aceeași tabără pe lingviști, oameni de cultură și ziariști, alături de diverși politicieni, edili și de oameni de afaceri.

Este interesantă, în speță, mai mult decât punctul de vedere al specialiștilor, reacția opiniei publice, întrucât tema a făcut obiectul unor discuții la nivel de „radio șant”, aseasonate cu trăsături ale zonei carpato-danubiano-pontice a *satului global*!

Folosind informații (cu statut de „discurs raportat”) din ziare, am putut constata că proiectul legii Pruteanu „de protejare a limbii române” a fost evaluat prin calificative și caracterizări pornind de la „inutil”, „pretenție ridicolă”, „*resentimentară față de globalizare*”, până la „aberație”, „stupiditate”, „aiureală”, „prostie” și „tâmpenie”. Însuși autorul inițiativei legislative a fost tratat, paralel, tot în diferite registre, măcar drept un vizionar... deplasat (care „visează cai verzi pe pereți”, respectiv, „zănaticul senator”), dacă nu drept o nulitate („apă chioară ca G.P.”, „caricatură de ins cultural”), periculos social prin statutul pe care și l-a asumat („bodyguardul limbii române”, „Garcea la frontiera limbii române”). Printre opinenții solicitați sau care au făcut aprecieri semnând în diferite ziare bucureștene sau din Iași s-au aflat Nicolae Manolescu, Mircea Cărtărescu și cunoscuta lingvistă Mioara Avram, profesorul Emil Ionescu, de la Universitatea din București, Cornel Nistorescu, pamfletarul Cip Leșan, ba chiar politicienii Ion Solcanu, Traian Băsescu și alții. Au fost și din cei care nu s-au lăsat ademeniți spre calificări: Andrei Pleșu de exemplu; pentru acesta era „supărător patriotismul de mână a treia în care domnul P. și-a ambalat îngrijorările lingvistice”.

S-au abținut de la comentarii ori și-au amânat exprimarea opiniei, așteptând publicarea legii în „Monitorul oficial”, Eugen Simion, președintele Academiei Române, sau Răzvan Theodorescu, ministrul Culturii și Cultelor („Ziarul de Iași”, 10.10.2002, p. 5), dar nu și președintele Ligii Profesionale de Fotbal, deputatul PRM Dumitru Dragomir (destul de alături față de esența problemei), pentru care reglementarea în discuție ar fi fost un prilej de afirmare (internațională?): „așa mai știe lumea că existăm ca nație și ca popor... Măcar limba să ne-o păstrăm dacă ne vindem și sufletul” (în același ziar, p. 2 B).

Cunoașterea la primul impact a demersului legislativ ca aplicabilitate și ca efecte a fost reflectată, în mod firesc, și în opiniile unor cititori ai cotidianului menționat, dar în numeroase cazuri s-au făcut observații de bun-simț: ce reglementări ar interesa într-adevăr și ce pare (și este) inutil sau de domeniul absurdului (12.10.02, p. 7); pe acest teren, profesori, elevi și studenți au descoperit, de exemplu, și necesitatea „cenzurii interioare” față de unele

neologisme (de tipul „barbarisme”) sau a „griji pentru exprimare”, dar mulți nu s-au sfiit să folosească termenii de „ciudățenie” sau „prostie” („Evenimentul zilei”, 10.10.2002, p. 7).

Ceea ce s-a pierdut din vedere în epocă a fost raportarea acestei tentative de reglementare lingvistică (supranumită „poliție a limbii”) la demersuri similare (nu numai) est-europene, strâns legate de fenomenul general al globalizării. Așa, de exemplu, în 1998, guvernul polonez a adoptat o „lege asupra limbii”, vizând protejarea de *degradare* a limbii naționale și *promovarea* ei ca „bun cultural”; s-a acuzat și înlocuirea polonezei în inscripții, ba chiar în publicitate, dar accentul a fost pus pe domeniul relațiilor publice: obligația funcționarilor de a folosi „o exprimare corectă și comprehensibilă”, folosirea limbii naționale în activitatea economică, inclusiv redactarea în limba polonă a contractelor încheiate cu parteneri străini etc. („România literară”, nr. 40/1998, p. 23). După ce decenii de-a rândul a servit ca instrument de ștergere a specificului național și cultural al popoarelor din fostul imperiu sovietic, cu preocupări comparabile se confruntă limba rusă. Interzicerea cuvintelor și a expresiilor străine pentru care există un echivalent în rusă este una din prevederile „legii asupra limbii ruse ca limbă oficială a Federației Ruse”; printre „victimele” din „rusengleză”: *diler*, *cisburgher*, *piar* (P.R. = „Public Relations”), *parking*, *killer*, *offis*, *mobilnik* (= telefon mobil)! Reflex al unor multiple îngrijorări (dar poate asocierea lor nu este chiar nevinovată!), legea în cauză prevede și interzicerea, în cadru oficial, a cuvintelor grosolane, în ajutorul celor interesați venind și publicarea unui *Mare dicționar al limbajului obscen* (revista citată, nr. 30/2002, p. 28).

Statutul limbii ruse în Federația Rusă pare și chiar este oarecum echivoc prin însăși titulatura idiomului. În Federația respectivă sunt 26 de limbi oficiale, astfel că pentru rusă s-a propus titulatura/denumirea *общегосударственный язык* sau *общифедеральный язык* (<http://cerulsipamantulnostru.wordpress.com/situatia-limbii-ruse-in-federatia-rusa/>).

3. Iată, așadar, că anglicismele (în exces) i-au preocupat (și poate îi mai preocupă) și pe oficialii din alte țări intrate recent în circuitul internațional de informații, de schimburi comerciale și de servicii. Deși nu numai pe aceștia, dar tot ca expresie a refulării. Din „România literară”, am putut afla, de asemenea, dintr-un interviu al profesorului José Luiz Fiorin, de la Departamentul de Lingvistică al Universității din São Paulo, că și legislativul brazilian a dezbătut un proiect de lege asupra „purității limbii”, având drept obiectiv, în viziunea promotorilor și susținătorilor, eliminarea „străinismelor”, efect al „invaziei yankee pe teritoriul limbii patriei” (!).

Ca și lingviștii români care monitorizează și, apoi, discută carențele discursului jurnalistic și ale celui public în emisiunile radioului și ale televiziunii, considerând împrumutul lexical din perspectiva istoriei limbii, lingvistul brazilian ridiculiza „pericolul” în discuție, punând diagnosticul „Limba portugheză OK”, pe baza următoarei distincții: engleza este „circumscripă la *shopping centers*, la informatică”, așadar limba națională nu riscă nimic cât timp este folosită „în momentele cele mai importante și mai intime ale vieții”, adică „în cuvintele de dragoste, de rugăciune, de poezie, de tandrețe și de consolare” (revista citată, nr. 18/2002, p. 28).

Fără a intra în amănunte (de exemplu, că tipul de „retragere” amintit imediat anterior caracterizează, totuși, o primă fază a bilingvismului), credem că în cele câteva fapte pe care le-am trecut în revistă găsim repere și pentru evaluarea (realistă) a problemei privind orice legiferare a folosirii în interes public a limbii române.

În încheierea acestei părți, dar numai în treacăt, ne vom referi și la punctul de vedere, rațional, al unor lingviști români. O analiză lucidă și subtilă a fenomenului, cultural, social și lingvistic, i-o datorăm reputeatei lingviste Mioara Avram, într-o conferință pe această temă, prezentată la Academia Română, în anul 1997. Pornind de la constatarea că „a devenit un loc comun protestul sau numai lamentația cu referire la ceea ce unii numesc *anglomanie*,

influența engleză fiind văzută ca un act de invazie lingvistică în tulburea noastră tranziție ..., ce ar pune în pericol existența limbii române, în orice caz specificul ei național”, Mioara Avram consideră că acestea sunt doar „interpretări și profeții sumbre” și, după o cercetare competentă și amănunțită a problemei din perspectiva istoriei și a structurii limbii române, dar și a actului propriu-zis al comunicării, ni se propune interpretarea cu moderație: „cultivarea și apărarea limbii sau ecologia lingvistică nu se face cu prejudecăți sau intoleranță, cu purism și discriminări”. Se recomandă normarea, pentru utilizarea corectă și unitară a anglicismelor; sunt obligatorii distincții privitoare la statutul acestor împrumuturi; mai mult, autoarea apreciază că „respingerea violentă” ar fi, ca și în cazul altor momente din istoria vocabularului limbii române, chiar semnul „unui conflict între generații” (Avram 1997: 7, 29 și passim).

În mai multe rânduri, în cunoscutele-i articole de la rubrica *Păcatele limbii* din „România literară” și în interviuri apărute în diverse publicații pe teme de cultivare a limbii, Rodica Zafiu avea să sublinieze atitudini lingvistice din perspectivă *stilistică*: este o trăsătură comună a tuturor limbilor moderne de a împrumuta cuvinte de origine engleză în registrele *tehnice* și *colocviale*. De fapt, credem că în discuție se află evaluarea pragmatică, *funcțională*: locul și rolul inovației nu trebuie raportate la ansamblul unei limbi, ci la limbajele funcționale, întrucât, după cum a atras atenția Eugeniu Coșeriu, nimeni nu vorbește o limbă în întregime, ci, în materie de lexic de pildă, în afara fondului de bază, fiecare vorbitor utilizează acele elemente care sunt în legătură cu profesia, cu mediul în care trăiește, cu formația sa culturală (așadar, este importantă referirea la medii profesionale, la situații și la intenții de comunicare). Este o regulă care se aplică, în egală măsură, și în ceea ce privește statutul unor anumite categorii de texte, ceea ce putem ușor recunoaște dacă avem în vedere, de exemplu, editarea textelor religioase, care ne oferă, așa cum a dovedit analiza lui Titu Maiorescu citată mai sus, un câmp de observație concludent.

Dacă tot lingviștilor le este dat, cum se spune chiar în termeni ai frazeologiei globalizării, să... *gestioneze criza*, să *țină*, totuși, *situația sub control*, ca un paradox, înregistrăm faptul că, pentru a evalua deruta terminologică din limba română actuală din perspectiva alinierii europene, lucrurile pot fi clarificate, într-un anumit sens, dacă ne raportăm la percepția fină, deși empirică, a scriitorilor contemporani, de limbă română sau străini care ne cunosc limba. Deși preponderent ludice, astfel de intervenții contribuie la caracterizarea atmosferei culturale a globalizării. Menționăm faptul că am comentat deja astfel de reacții (Dumistrăcel 2006^b: 127–128) și că, aici, revenim asupra lor.

O anumită nouă înfățișare, strict contemporană, a limbii române constituie un motiv de ironie, de exemplu, și pentru un traducător în limba spaniolă al operelor lui Mircea Eliade, Emil Cioran, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, dar și ale lui Norman Manea; ne referim la Joaquín Garrigás, dezinteresat de producțiile literare ale reprezentanților ultimelor valuri, al căror scris îi apare „contaminat mai ales de literatura americană. Se scrie într-un soi de *romanglish*”. Aceeași este aprecierea privind limba presei („limbajul în care se scrie azi în presa românească este cel mai adesea ilizibil”, limba fiind „contaminată de cea engleză”), iar alte observații privesc jargonul internaționalizat al administrației, inclusiv aproximările fonetice, de pronunție, ale convertiților de ocazie, pe care îi provoacă pentru scurte exerciții de onomasiologie și de sinonimie:

„Acum câțiva ani, când am venit în România, a trebuit să plătesc viza și am vrut să fac un cec, iar funcționarul de la vamă mi-a spus: «Nu primim decât *cash*». Iar eu i-am răspuns: «Domnule, nu am *caș* la mine. N-am știut că trebuie să plătesc viza în natură, și nu am brânză cu mine». Am înțeles că voia numerar, dar m-a enervat, ce-i aia *cash*?” („Domnule, nu am *caș* cu mine!”, interviu publicat în „Dilema”, nr. 479/2002, p. 14).

Ilustrarea aceleiași idei, într-o abordare măcar aparent detensionată, cea pe care o putem concede tonalității pamfletului literar, cu referire la supralicitarea anglicismului

termen tehnic propriu-zis, o găsim la un scriitor, Radu Paraschivescu. Traducător din engleză (și atent, în speță, la „reconstrucția lingvistică”), redactor într-o editură și romancier, acesta este caracterizat de criticul literar Alex Ștefănescu drept remarcabil prin „virtuozitatea de stilist”, nefiindu-i străin „nimic din ceea ce înseamnă fantezie și îndrăzneală în folosirea limbii române actuale”, ceea ce îl pune la adăpost de bănuiala că „s-ar putea speria de invazia de englezisme de la noi”.

În povestirea *Omagiu supliciului pasiv*, Radu Paraschivescu conturează caricatura noii limbi de lemn, „o păsărească ridicolă”, numită și „romgleză”, atribuită, nu fără motive, oamenilor de afaceri titrați din România contemporană, începând de la textul (real) al unor anunțuri, ce ar trebui să ofere informații, în limbaj accesibil, publicului („Bancomatul dispensează doar bills-uri de mare denotație”), până la comunicarea la nivelul „castei” specialiștilor. Iată, de exemplu, o posibilă măsură a sofisticării terminologice a enunțului, marcând prestigiul „dealerului”:

„Avem o agendă extrem de încărcată și, dacă nu prioritizăm cum trebuie, pierdem bani și clienți. Azi mai mult ca oricând e nevoie să ne customizăm relațiile și să ne punem toate skills-urile în slujba challenge-ului pe care l-am identificat: creșterea market share-ului și implicit a turnover-ului, minimizarea riscurilor și dezvoltarea performanței. Pentru asta ne sunt necesare mai multe lucruri: expertiză, drive, commitment, dedicație și gestionarea targetului. E o chestiune de eficientizare și de standing. Nu putem fi principalii jucători din business environment dacă ignorăm updatarea și dacă nu reușim să ne fidelizăm clienții ... Aici nu e nici showbiz, nici modelling, nici entertainment, continuă blonda ... Aici e o junglă în care nici dintre cei puternici nu supraviețuiesc chiar toți. E un fel de all star game unde fiecare vrea să fie MVP. În fond, e nu atât o problemă de feeling, cât mai ales de *striving*” (subl. n.).

În aceeași viziune este prezentată și nomenclatura unor „joburi” ale firmei:

„Într-o oră și jumătate, cât dură turul companiei, Dumitriu se întâlnește cu publisher-ul și senior editor-ul newsletter-ului intern, brokerage analyst-ul, head dealer-ul, copywriter-ul, art director-ul, chief accountant-ul, business consultant-ul și assistant manager-ul. În mintea lui pusă deja la grea încercare își făcuseră loc câteva ponturi de bun-simț referitoare la joint-uri, overdraft-uri, liabilități, dumping, deal-urile de marjă și pachetele de relocare ...” (prezentarea autorului și textul integral al povestirii, în „România literară”, nr. 16/2002, p. 18-19).

Din reflecțiile prezentate, rețin atenția două aspecte: subiectivismul în recuperarea altei vârste, respectiv în apărarea unei achiziții lingvistice socotite sigure și demne de respect (în cazul scriitorului spaniol), sentiment ușor de înțeles, pe de o parte, și, pe de altă parte, trecerea cu vederea a faptului, pe care nu-l poate ignora nici un observator de ocazie, că există împrumuturi nu numai necesare, ci indispensabile în toate domeniile tehnice, conform principiului „Wörter und Sachen” (altfel existând riscul real al unor dificultăți, al unor disfuncționalități de exprimare și de comunicare: și cineastul, și muzicianul, în activitatea lor cotidiană, ba chiar și scriitorul, în relațiile cu o editură și cu tipografia, utilizează „jargonul” tehnic al profesiei, cuprinzând numeroși termeni internaționali). Dar impresiile trecute în revistă se impun considerate pentru sintetizarea imaginii unui idiom autohton măcar ineficient, la care contribuie felurite „cedări”, ca abdicare în diverse zone ale comunicării.

Într-o viziune apropiată, dar supralicitând aspectul caricatural, înfățișează Bogdan Ulmu, ca publicist, posibile reacții ale vorbitorului „învechit” la o asemenea avalanșă de termeni noi, încifrați pentru acesta. În vizită la „niște prieteni mai tineri”, și fiind numai „regizor, scriitor și conferențiar universitar” (date de CV reale!), autorul se prezintă copleșit de meseriile celorlalți:

„Stăpânul casei se recomanda Brand Product Sales Manager, iar distinsa sa soție ocupa postul (atât de râvnit de mioritice) de Merchandiser! Nașul era cunoscut ca destoinic Key Account Manager, iar nașa îl privea de sus, fiind o teribilă Brand Product Marketing Manager!...”. „Un vecin care a sosit mai târziu – pierzând antreul minunat, cu somon afumat și caviar rouge – și-a cerut scuze, dar meseria, deh! (am aflat că se prezenta, peste tot, Maintenance Manager!). Ce să-i faci? Nu e simplu să fii

Maintenance Manager! Un nepot de-al meu, numai după două săptămâni de maintenance managerial, s-a dus la oi! (salariu mic, dar aer curat și complexe ioc!)”.

Textul continuă cu aglomerarea altor termeni de aceeași factură, comentați ironic, pentru ca spre final să aflăm că, pe linia asimilării sociale, meseria intrusului a putut căpăta o titlatură mai puțin compromițătoare: „Personal Development Manager!” /adică, un fel de șef de personal care se ocupă de reciclarea specialiștilor utili pieții de muncă interne/” (*Meserii treimiiste!*; „Monitorul”, 8.10.2001, p. 6).

4. Șarjele literare de mai sus își găsesc o paradoxală îndreptățire în situația terminologiei ocupațiilor din România, evaluate din perspectiva tipizării solicitate de instanțe europene, fapt la care ne-am referit anterior. Așadar, nomenclatorul *unitar* al ocupațiilor din România datând din 1995 a fost completat recent, adăugându-i-se 26 de nume, mai mult sau mai puțin noi. Ca și acum, respectivul tabel, intitulat *Codul Ocupațiilor din România* (COR), fusese întocmit la sugestia Consiliului Europei; relațiile de tot felul în cadrul Uniunii presupun diferite echivalări, recunoașteri reciproce etc., prin urmare ocupațiile din toate țările trebuie să fie identificate (mai ales) după cod. O dovadă în această ordine de idei este faptul că în tabelul ce completează COR apare de câteva ori termenul *ofițer* cu sensul de „funcționar (civil)”, după engl. *officer*; așa se explică, de exemplu, denumirea „Ofițer securitatea informației”, tradus în engleză prin „Security Officer” (denumire siglată prin SO, pentru comoditate). Iar explicația domeniului („... informației”) se explică prin precauția de a se evita confuzia cu mai vechiul ofițer de Securitate!

Transcriu dintr-un mesaj recent, primit de la o masterandă, care explică de ce nu poate veni la toate orele: „Sunt PR officer, coordonez Departamentul Media al companiei: promovez brandul ABplus Events” (Adriana Mutu). Pentru anglicismele din recentul COR, vezi Mladin 2008: 79).

Dar, apariția respectivului *officer* ne-a provocat interesul pentru lista de bază a termenilor din COR și pentru informații legate de aceasta. Astfel, am aflat că în România există un număr de aproximativ 3700 de nume de ocupații și că la depistarea și stabilirea acestora au participat Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Industriei și Comerțului și Comisia Națională pentru Statistică. Date fiind competențele fiecăruia dintre aceste foruri, ne-am fi așteptat să fie evitate denumiri greu de înțeles, având la bază regionalisme, denumiri de-a dreptul improprii sau nume care dau impresia de improvizatie rizibilă.

Să dăm câteva exemple. Sub numărul de cod 741102 figurează ocupația „*ciontolitor* tranșator carne” (în care un regionalism este în mariaj sintagmatic cu un neologism); termenul evidențiat grafic pornește, probabil, de la *ciont*, împrumut maghiar în graiurile din Crișana, cu sensul de „os” și nu este exclus ca denumirea respectivă să se refere la „dezosare”! Dacă, oricum, termenul respectiv, unul tehnic, are o circulație restrânsă, în mediul abatoarelor, este surprinzător faptul că specialiștii care au reprezentat Ministerul Educației și Cercetării au admis că reprezintă nume de... ocupații termenii „poet” (cod 245111; atunci de ce nu și „prozator”, „dramaturg” etc., care nu figurează!) sau „filozof” (cod 244301). Tot atât de gravă ne apare confuzia între conceptul de «meserie» (căci aceasta înseamnă „ocupație”) și cel de «funcție», respectiv «demnitate»; astfel, sub diferite coduri ale... ocupațiilor (!), figurează, de exemplu, și cele de *decan* și *prodecan* (care sunt funcții temporare, eligibile, nimeni nefiind decan sau prodecan de meserie).

Mai neplăcută, ba chiar gravă, este situația în ceea ce privește unele denumiri din domeniul funcțiilor clericale de demnitate publică: ca *ocupații* figurează, de exemplu, în ordine alfabetică, cele de *arhiepiscop* (și *episcop*), *cardinal*, *mitropolit* sau *patriarh* (ca și cum acestea ar avea același statut, chiar administrativ, cu acelea de *preot*, *cântăreț bisericesc* sau *corist*!). Probleme similare ridică înscrierea, în acest Cod, a titlaturilor unor demnități civile, unele de rang (foarte) înalt, care sunt departe de a constitui ocupații propriu-zise:

președintele României (mai figurează și *președintele Academiei*, cei ai *Curții de Apel* sau de *Conturi*, dar și „președinte cooperativă de producție”!), *prim ministru* (*ministru* nu este, dar figurează denumirile *ministru consilier*, *ministru plenipotențiar*, *ministru de stat*). De vreme ce au fost exceptate ocupațiile (și funcțiile) militarilor, evident că și în legătură cu situațiile la care ne-am referit anterior se impunea să fie luate în considerație criterii diferențiate de înregistrare și evidență.

În legătură cu recenta lege unică a salarizării, am reținut că se preconizează și reducerea nomenclatorului respectiv la (numai) 1000 de termeni. Să vedem care sunt cei care rămân din cei actuali; dar, până atunci, să încheiem propunându-vă o destindere; vă sugerăm să ghiciți ce înseamnă și cu ce se ocupă: un „înnobilator scândurele pentru creioane” (cod 824020), respectiv, de la caz la caz, un „aburitor” („material lemnos” – 742104; „plută” – 814107; „textile” – 743212). Sau, de ce nu, un „aglomeratorist”? (ca să ne aducem aminte de Pușcariu, ce sugera ca, în loc de *aglomerație*, să se spună *îmbulzeală*). Drept o încheiere, provizorie, apreciem că, date fiind cele trecute în revistă, este greu de crezut că diversele relații în cadrul Uniunii (de tipul echivalărilor și recunoașterilor reciproce) vor deveni funcționale, ca să nu mai vorbim de faptul că ar putea avea de câștigat datorită simplei codificări atașate unor denumiri improprii sau imprecise, dacă nu chiar aberante.

În sfârșit, ca o contribuție în direcția tabloului derutei terminologice autohtone, ne întrebăm cum se împacă alinierea europeană, în general pe bază de anglicisme, și... lupta împotiva acestor cuvinte, considerate, conformist și comod, măcar ca formulare, drept unul din efectele globalizării, după cum reiese din luările de poziție ale unor persoane autorizate din conducerea Consiliului Național al Audiovizualului; preluăm, identic, texte după <http://www.revista22.ro/sos-limba-romana-> (cu mențiunea că evidențierile grafice ne aparțin):

– RASVAN POPESCU, presedinte CNA

„Globalizarea, care ameninta identitatea nationala, relatiile economice si comerciale transfrontaliere, care impun intelegerea rapida intre parteneri, *comunicarea primara* în limba engleza, preluarea mecanica a neologismelor, transmisiile în direct care se fac sub presiunea evenimentelor, senzationalul, care nu are nevoie de prea multe cuvinte, influenteaza limba, imbogatind-o si saracind-o în acelasi timp. În fata acestui tavalug, CNA nu poate face minuni”.

– GABRIELA STOICA, director - CNA

„Agresarea limbilor nationale prin preluarea mecanica a neologismelor, englezirea fortata si mixarea cuvintelor sub presiunea unei *comunicari primare* - impuse de relatiile economice si comerciale transfrontaliere -, *globalizarea care ameninta pierderea identitatii spirituale si culturale*, mai ales în cazul popoarelor mici sau lipsite de «importanta strategica» în geopolitica actuala, pledeaza pentru analize si solutii urgente”.

5. Firește, nu am avut, acum, în vedere căutarea, pe cont propriu, a unei soluții. Poate că răspunsul îl vor da lucrările acestei curajoase conferințe internațională, ce și-a propus să analizeze interesante aspecte lingvistice din paradigma discursului ideologic, ca reflectare a ideologiei globalizării.

Aceasta și deoarece, în această privință de asemenea, lingviștii nu pot accepta indiferentismul organizațional și sunt, justificat, îngrijorați de perspective ale instaurării, prin diferite reglementări oficiale și prin legislație, a unei subculturi lingvistice de masă. Revenim la punctul de vedere Coșeriu în privința deontologiei și eticii limbajului, al căror somn conturează adevărata barbarie provocată de lipsa de norme: „... liberalismul lingvistic excesiv nu este în realitate liberalism, ci este mai curând libertinaj, fiindcă nu recunoaște existența acestor norme care interesează pe toți vorbitorii. Acest liberalism nu provoacă, în realitate, libertatea limbajului, care este întotdeauna o libertate motivată..., arbitrariul nu e în realitate o atitudine progresistă, tolerantă și democratică, ci dimpotrivă e o atitudine reacționară și antidemocratică, fiindcă, spunând: «Fiecare poate vorbi cum crede și cum îi pare», înseamnă a lăsa pe fiecare vorbitor în sfera lui și la nivelul lui de cultură și a nega posibilitatea și aspirația sa de a colabora la cultura majoră a comunității”. Felul de a vorbi „are importanță socială, culturală și politică foarte mare, și a spune că nu are nici o

importanță este arbitrar și libertinaj, nu liberalism”. Concluzia: „Putem termina cu o frază a filozofului spaniol Ortega Y Gasset, care se aplică și normelor lingvistice, *cum se aplică altor norme culturale și sociale*; zice Ortega: «Lo peor no son las normas rígidas, lo peor es la ausencia de normas que es barbarie» (Coșeriu 1992-1993: 171; subl. n.; pentru un cadru mai larg al discuției, privind rolul mass-mediei, cf. Dumistrăcel, 2006^a: 11–12).

Abrevieri

Andriescu 1979 = Al. Andriescu, *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Iași, Editura Junimea.

Avram 1997 = Mioara Avram, *Anglicisme în limba română actuală*, București, Editura Academiei.

Coșeriu 1992-1993 = Eugeniu Coșeriu, *Deontologia și etica limbajului*, în vol. *Prelegeri și conferințe (1992 – 1993)*, Iași [supliment la „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XXXIII/1992-1993], p. 163–171.

Dumistrăcel 1972 = Stelian Dumistrăcel, *Rolul limbii române în cultura națională și necesitatea cultivării limbii în concepția lui A.D. Xenopol*, în vol. *A.D. Xenopol. Studii privitoare la viața și opera sa*, București, Editura Academiei Române, p. 367–379.

Dumistrăcel 2006^a = Idem, *Limba publicistică românească din perspectiva stilurilor funcționale*, Iași, Institutul European.

Dumistrăcel 2006^b = Idem, *Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentația instituirii comuniunii fatice prin mass-media*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

Maiorescu [1881] = Titu Maiorescu, *În contra neologismelor*, în vol. *Critice (1867 – 1892)*, volumul II, București, Editura Librăriei Socecu & Comp., p. 245–288.

Mladin 2008 = Constantin-Ioan Mladin, *Reflecții în jurul denumirilor de profesii din româna actuală. Comentarii lexicale și terminologice pe marginea COR*, în „Analele Universității «Dunărea de Jos din Galați»”, fasc. XXIV, an 1, nr. 1, *Actele Conferinței Internaționale Lexic comun / Lexic specializat, 17-18 septembrie 2008*, p. 69–91.

Pușcariu 1976 = Sextil Pușcariu, *Limba română*, I. *Privire generală*, prefată de G. Istrate, note, bibliografie de Ilie Dan, București, Editura Minerva.